

Yeni Bilgiler ve

1934 Trakya Olayları-II

RIFAT N. BALI

Trakya'dan İstanbul'a kaçan Yahudilere İstanbul Yahudi cemaati yardım etti ve onlara çeşitli semtlerde yerleşecek barınaklar temin etti. Bu semtlerden biri Balat oldu. Göçmenler Balat'daki Çana sinagogu ve Gan Yeladim'de (ana okulu) geçici olarak barındılar. İstanbul Yahudileri Trakya'dan kaçıp gelen dindaşlarını ziyaret edip onları teselli ettiler ve elbiseler getirdiler. Bu kişiler evlerini ve varlıklarını kaybetmiş olmaktan değil, sadece Yahudi olmalarından dolayı aşağılanmış, küçük düşürülmüş ve hakarete uğramış olmanın acısını yaşadılar. Bu göçmenlerden biri "her şeyimizi kaybetmiş olmak çok bir şeydir. bu doğrudur, ancak daha ağır bizim Yahudi ve erkek olma onurlarımıza dokunmuş olmalarıdır" dedi. Bir diğeri "Tanrı'ya şükredelim ki yaşıyoruz" dedi. Bir başka göçmen "Otuz yıllık kazancım ve tasarruflum bir gecede yok oldu" diyerek dert yandı. Göçmenler arasında bulunan yaşlı ve dindar bir Yahudi ise diğerlerini şu sözlerle teskin etmeye çalıştı: "Bu durumu sabırla karşılayalım, şimdiki yakarmanın bir faydası yok. Çoğunuz gençsiniz. Para gelir ve gider. Sihatimizi koruması için Tanrı'ya dua edelim. Her halükârda size bir tavsiyem var: Eretz İsrail'e (İsrail topraklarına - RNB) gidelin, orada ne Cevat Rifat ne de Sabri Toprak var". Göçmenleri ziyarete gelen İstanbullu Yahudi gençlerden biri söz aldı ve göçmenlere şunları söyledi: "Ben de sizler gibi Türkleri ve Türkiye'yi çok seviyorum ancak maalesef bütün Türkler Yahudileri sevmiyorlar. Bugün Cevat Rifat ve Sabri Toprak gibi iki antisemit var. Bu iki kişi altı-sekiz şehrin halkını ayaklandırmaya yetiyor, yarım başka iki kişi aynı şeyleri Anadolu'da yapabilir. Biliniz ki antisemitizm zehri tehlikeli ve bulaşıcıdır. Cevat Rifat birçok mürit hazırlamaktadır. Bu nedenle zaman kazanmalıyız. Antisemitlerin suçlarını tüm Türklerle mal etmek istemiyoruz. Türk halkı genelde iyi ve misafirperverdir. Bizler bu olaylara rağmen Türkleri ve Türkiye'yi seviyoruz. Ancak antisemitlerden kaçmalıyız. Türkler, 'bir sarhoş bütün mahalleliye zarar verir' derler. Tek çare Eretz İsrail'e (İsrail topraklarına - RNB) gitmektir." Bu genç, yaşlı gözlerle ve herkesi duygulandıran şu sözlerle konuşmasını bitirdi: "Şimdi Eretz İsrail'e gideceğimize dair yemin etmeli-

yiz. Peygamberin yapmış olduğu aynı yemini yapmalıyız. "İn eşkaheh Yeruşalayim tişkah yemini".¹ Trakya'dan kaçıp İstanbul'a sığınan Yahudiler de bu konuşmadan ruhlarının derinliklerine kadar etkilenerek aynı yemini tekrarladılar: "İn eşkaheh Yeruşalayim tişkah yemini."²

Olaylar üzerine Amerika'da yerleşik American Jewish Distribution Committee (Amerikan Yahudi Dağıtım Komitesi) Fridman adında bir kişiyi inceleme yapmak için İstanbul'a gönderdi. Bu kişi İstanbul'da yaşayan İtalyan uyruklu Yahudi Mişel Şmil ile birlikte Balat, Sirkeci ve Galata'da barınmakta olan göçmenleri ziyaret etti, gerekli raporları düzenledi ve fotoğraflar çekti.³ Trakya'da bu olaylar cereyan ettikten sonra İstanbul Eminönü Anadolu Han'da çalışan "gangster Menahem" lakaplı bir Yahudi kabadayı sokakta Cevat Rifat'a rastladı, olayların meydana gelmesine sebep olduğunu söyleyerek onu kıyasıya dövdü.⁴

Olayların yatışmasından ve 14 Temmuz 1934 tarihinde resmî hükümet bildirisinin açıklanmasından sonra bile Yahudilerde güvenin tekrar yer etmesi zor oldu. Temmuz ayı-

nın ikinci yarısında bile Edirne'de tekrar boykot girişimleri oldu, Edirneli Yahudiler tehdit mektupları yolladı.⁵ Aynı yılın Ekim ayında Edirne'deki okullara gelen bir emirde Yahudi öğrencilerin okullara kayıt edilmeleri talimatı verildi. Devam ettirilen, Yahudi tüccar ve esnafı boykot etme kampanyası yüzünden bu kentte yaşayan Yahudilerin durumları gittikçe kötüye gitti, hiçbir Yahudi'ye iş verilmedi ve her hafta birçok Yahudi ailesi kenti terk etti.⁶ Ağustos ayı başında da İstanbul'da Kuzguncuk, Hasköy, Balat, Ortaköy semtlerinde yaşayan Yahudiler de Türkiye'yi terk etmedikleri takdirde başlarına kötü işlerin geleceğini ifade eden tehdit mektupları aldılar.⁷

Olayların meydana gelmesinden birkaç ay sonra Fransa'da yerleşmiş Türkiye'li bir Yahudi yöreyi ziyaret etti ve izlenimlerini şöyle belirtti: "Trakya olayları gerçek bir yağma hareketi idi. Sinagoglar yakıldı, Sefer Toralar⁸ ve evler tahrip edildi. Bu rahribatın izleri halen görülmektedir. Olaylardan sonra Trakya'da yaşamaya devam eden Yahudiler olayların tekrarlanmasından çok endişe ettiklerinden saat 17.00'den itibaren evlerine kapanıp sokağa çıkamaya teşebbüs dahi etmediler. Pazarlarda çalınan Yahudi esnafın itilip kakıldılar ve pazarlarda tezgâh açmaları için kendilerine yer verilmedi. Bu durumu polise şikâyet ettikleri zaman da polis kendilerine sokağa çıkmayıp evlerinde oturmalarını tavsiye etti. CHF büyük tüketim kooperatifleri kurdu. Subay ve memur maaşlarının bir kısmı, sadece bu kooperatiflerden satın alınacak malların ödemesinde kullanılabilircek senetler ile ödendi. Bu yüzden de büyük Yahudi tüccarların işleri azaldı. Olaylar sırasında Yahudiler mülklerini ve arazilerini değerlerinin çok altında cüzi bedellerle satmak zorunda kaldıklarından hükümet yetkilileri bu utanç verici spe-

külasyonu önlemek için Yahudilerin gayri menkullerini Türklere satmalarını yasakladılar. Bu karar yüzünden Yahudiler gayri menkullerini ancak yasadışı yollardan ve değerlerinin epey altında satabildiler."⁹

Türkiye'de siyonist faaliyetlerin icra edilmesi yasak olmasına rağmen Trakya olaylarından sonra Türkiye Yahudilerinin Filistin'e göç etmelerini kolaylaştıracak olan ilk Yahudi teşkilâtının İstanbul'da kurulmasına izin verildi. Teşkilâtın amacı Trakya'da yaşayan Yahudilerin Filistin'e göç etmelerini sağlamak oldu.¹⁰ Trakya olayları Filistin'de de yankı uyandırdı. ICA¹¹ Filistin'e göçü teşkilâtlandırmak için Çerniak adlı bir sorumlusunu Türkiye'ye yolladı. Böylece Cumhuriyet rejiminde ilk kez Türkiye Yahudileri Filistin'e yerleşme arzusunda olduklarını ifade ettiler. ICA sorumlusu İstanbul Tepebaşı'nda Şehir Tiyatrosu'nun karşısındaki otellerin birinde bir-iki oda kiraladı. İstanbul ve diğer şehirlerin Yahudileri Filistin'e göç etmek için gerekli işlemleri yapmak üzere otelin önünde büyük bir kalabalık meydana getirdiler. Bekleyenlerin oluşturduğu kuyruk tramvay hattına kadar uzandı. Oradan geçen ve bu kalabalığı gören bazı Türkler, "Yahudiler burada ne bekliyorlar?" diye sorduklarında bekleyen Yahudi varandaşlar arasında bazı heyecanlı kişiler yüksek sesle ve gururla, "Cevat Rifat'tan kaçıyoruz. Filistin'e gideceğiz" cevabını verdiler. 1934 yılında Filistin'e gitmek isteyen yüzlerce, binlerce Yahudi oldu. O yıl göçle ilgilenen Aliya Anor teşkilâtı İstanbul'da bir yerel büro da kurdu.¹²

Trakya olaylarından sonra Filistin'deki Sohnut teşkilâtı göç bölümünün sorumlusu Greenbaum Trakya'ya ziyaret etti ve Trakya'da yaşayan Yahudilere Filistin'e göç etmelerine izin veren belgelerden birkaç yüz adet dağıttı.¹³ Trakya Yahudilerinden üçyüz aile İspanya'ya göç etti. Ailelerin ço-

ğu Barcelona'ya yerleşti ve Türkiye'den yumurta ithalatı yaparak geçimlerini sağladılar.¹⁴ Olayların doğrudan bir sonucu olarak 1934 yılında 521,¹⁵ 1935 yılında da 1445 Yahudi Türkiye'den Filistin'e göç etti.¹⁶ Trakya olaylarının meydana gelmesinden sonra Yahudilerin ümitsizlik, kaygı, büyük bir korku ve hatta dehşet içinde oldukları gözlemlendi.¹⁷

Filistin'deki yetkililer, Avner Levi'nin de belirttiği olduğu gibi, Türkiye'de olup bitenlerle pek ilgilenemediler. Olaylar yarıçıkıktan birkaç ay sonra Filistin'deki Yahudi yerleşim merkezlerinin başkretleri Sohnut'un Siyasi bölüm başkanı Moşe Şertok'a yolladığı mektupta kısa bir şekilde olayların mahiyetini aktardı ve ortamın artık sakinleştiğini bildirdi.¹⁸

Yahudi Cemaati Liderlerinin Tavrı

Türkiye Yahudilerinin o tarihteki liderleri olayların munferit hareketler olduğunu, Türkiye'de hiçbir şekilde antisemitizm mevcut olmadığı için bu olayların antisemit hareketler olarak nitelendirilemeyeceklerini vurguladılar. İstanbul Yahudi cemaatinin seçkin tabakasının üye olduğu Béné Bérith Cemiyeti'nin yayın organı *Hamenor'a*'da Başvekil İsmet İnönü tarafından açıklanmış olan resmî hükümet bildirisinin Fransızca çevirisinin dışında başka hiç bir bilgi yer almıyordu.¹⁹ *La Boz De Onente* dergisi ise resmî hükümet bildirisini sitayişle övdü. Resmî mercilerin tek bir Yahudi'nin Türkiye'ye ihanet etmediğini ve casusluk yapmadığını bildiğini belirtti. Yahudilerin kültürel olarak asimile edilmeleri meselesinin de kurulmakta olan Türk Kültür Birlikleri ile hal edilmekte olduğunu bildirdi.²⁰

Trakya olayları nedeniyle fikirlerini beyrurulan dönemin Yahudi ileri gelenlerinden Tekin Alp (Moiz Koheh) antisemitizmin Türkiye'de mevcut olmadığını ve sorumluların

Nazilerin Türkiye'deki yarıdaklıları olduğunu belirttikten sonra olaylar karşısında memnuniyet duyduğunu ifade etmekten kaçınmadı: "Bu hâdiseyi bugün Türk vatandaşlarıyla beraber pek ziyade şayanı esef görmekte beraber ezeli bir hakikati, Türk seccyesinin hakiki mahiyetini bir kere daha meydana çıkarmağa, ve Türkiye'nin Musevilerine âti için kat'i bir hedef göstermeğe hizmet ettiği için şayanı memnuniyet görüyorum". Hükümet bildirisinin Yahudiler için yol gösterici olduğunu ilân eden Tekin Alp reisi olduğu Türk Kültür Birliği'nin amacını da şöyle açıkladı: "Artık bundan sonra Türk Yahudileri için bu memlekette tek bir hedef vardır: Osmanlılık zamanından arda kalan görenekleri büsbütün ortadan kaldırmak suretile hakiki ve fiili bir surette Türkleşmek.. Nasıl ki İngiltere'de, İtalya'da bir Yahudi'yi unumî hayatta İtalyan veya İngilizden ayırmak mümkün değilse, yakın bir atide Türkiye'de dahi bir Yahudi'yi öz Türk'ten ayırmak mümkün olmayacaktır. Bundan sonra artık Türk Yahudilerinin ülküsüz memleketlerine Bikonsfiter, Yotsanolar, Aynştaynlar, Bergsonlar yetişirmek vaziyetinde bulunmaktan ibaret olacaktır. İşte memleketin her tarafında teşess eden Türk kültür birliklerinin maksat ve gayesi budur."²¹

Olayların sona ermesinden sonra Tekin Alp kurucu üyesi bulunduğu Türk Kültür Birliği'nin düsturlarını açıklayan bir makaleyi Yahudi cemaatine ait bir basın organında yayımladı. Bu düsturları şöyle sıraladı:

1. "Ana dilimiz Türkçedir,
2. Türkçe düşünür, Türkçe konuşuruz,
3. Kültürümüz Türk kültürüdür,
4. Ülkümüz Türk elinin, Türk milletinin her şeyden üstün olmasıdır,
5. Hedef ve gayemiz milli kalkınma ve milli yükseliştir,
6. Şiarımız millet ve vatan sevgisidir,

düsturumuz milli birliktir."²²

Görüşlerine başvurulana hukukçu Prof. Mişon Ventura da Trakya olaylarını şöyle yorumladı:

"Trakya'nın bazı yerlerinde vuku bulan uygunsuzlukları sistemli bir antisemitizm tarzında telâkki etmek katıyen doğru değildir. Bunlar ancak bazı fertler tarafından vukua getirilen geçici ve üniferit gayri kanuni hareketlerden ibarettir.

Feyzili ve bereketli olan Türkiye toprağında yetişmek kabiliyeti olmayan bir şey varsa o da antisemitizm olmuştur. Tarih, bu hususta pek belirg bir şahittir.

Esasen dahili ve harici siyaset işlerini çevirmekte gösterdikleri büyük kıyâsetle ecnebi devlet adamlarına imtisâl örneği olmağa lâyık olan Türkiye müdirânile Musevilere olan muhabbeti eski bir anane mahiyetini alan Türk halkının antisemitizm gibi orta çağlara ait ve bazı yerlerde vakit vakit canlandırılmak istenilen bir modanın tesirine kapılmaktan pek uzak buldukları hakikatini teslim etmemek için kör veya sersem olmak lâzım gelir.

Almanya'da Hitler'in kurulduğu zaman bu cereyan medeni dünyanın birçok yerlerinde az çok aksülâmeler doğurmuştur. Fakat, memleketin en yüksek ifran ocağında Almanya'yı terk etmeye mecbur olan Musevi alimlerine geniş bir yer verdiği Türkiye derecesinde hiç bir yerde bu cereyanın manasızlığı fiilen gösterilmemiştir."²³

Cemaat seçkinlerinden tüccar Marsel Franko da şu yorumda bulundu: "Hadise tamamen mevzidir. Hükümet vaziyete derhal müdahale etmiş ve fazla inkişafına meydan verilmemiştir. Bu meseleni kestirme olarak halledilmesi şayanı şükrandır. Bu hâl, Türkiye'de Yahudi düşmanlığı mevcut olmadığını bir kat daha teyidi eden bir hâdisedir."²⁴

Cumhuriyet'in kuruluşundan sonraki yıllarda resmî makamlar doğru-

Sabri Toprak.

dan veya basın aracılığıyla azınlıkları sürekli Türkleştirme baskısı altında tutular.²⁵ Bu baskı ortamı içinde bulunan Yahudi cemaati Hahambaşı Haim Becerano'nun 3 Ağustos 1931 tarihinde vefat etmesiyle ruhanî liderini de kaybetmiş oldu. Cemaat yöneticileri Hahambaşı olabilecek niteliklere sahip bir din adamının mevcut olmadığını kanaatine oldular ve cemaati Hahambaşı olmaksızın yönetebileceklerine inandılar. Yeni bir Hahambaşı atayamamış ve dolayısıyla öndersiz kalmış olan Türkiye Yahudileri siyasi iktidarla ve basınla olan ilişkilerini cemaatin ileri gelen tüccarları ve hukukçuları ile sürdürdüler. Yıllar sonra gazeteci Avram Benarot'ya bu kararı "büyük bir hata" olarak değerlendirdi ve şu tespitte bulundu: "Şayet bir Hahambaşı olsaydı 1934 yılında Trakya'da olaylar meydana geldiğinde makam ve yetki sahibi bir şahsiyet Yahudi cemaati adına sesini yükseltip bu olayları protesto edebilirdi".²⁶

Trakya olaylarının kamuoyunda meydana getirmiş olduğu heyecan Yahudi cemaati liderleri için bir fırsat yarattı. Cemaat liderleri bu olaylar vesilesiyle siyasi iktidarla samini

Marsel Franko.

ve açık kalpli bir şekilde azınlıkların hak ve hürriyetlerine getirilmiş olan kısıtlamalar ile dayanılmaz Jereceye ulaşmış olan Türkleşme baskısını tartışma ve müzakere etme fırsatını ele geçirdiler. Ancak liderler bu fırsatı kullanmayıp susmayı tercih ettiler.²⁷

Olaylardan sonra dönemin önde gelen Yahudi tüccarları Tayyare Cemiyeti'ne bir uçak bağışlamak için Musevi Tayyare Derneği'ni kurdular.²⁸ Tayyare Cemiyeti'ne yaptıkları maddi bağışlardan ötürü de Musevi Tayyare Derneği üyesi tüccarlara altın, gümüş ve bronz madalyalar verildi.²⁹ İzmir Yahudileri de benzeri bir dernek kurdular.³⁰

Olaylar Karşısında Basının Tavrı

Basındaki köşe yazarları Yahudi toplumunun sözcüleri paralelinde olayları önemsemediler. Türkiye'de antisemitizmin mevcut olmadığını, olayların münferit bir nitelik taşıdığını ileri sürdüler ve bir nokta üzerinde birleştiler. Bu da Yahudilerin halen Türkçe konuşmıyıp, İspanyolca ve Fransızca konuşmaları, bir cemaat haleti ruhiyesi içinde yaşamaları, tek kelimeyle Türkleşmemiş olmaları tes-

piti oldu. Gazeteciler bu durumun bir an önce değişmesini istediler.³¹

Vâ-Nû Yahudilerin Türkçe konuşmamlarından şikâyet etti: "Birkaç istisna hariç Yahudiler kötü bir Türkçe'yle veya kötü bir Fransızca ile kendilerini ifade ediyorlar. Türkleşmemek için direniyorlar. Bu Yahudi aleyhtar hareketin bir nedeni de Türk kültürü olabilir. Türk halkı ırkçı, antisemit veya yabancı düşmanı değildir. Yalnız Türkiye'nin vatandaşları lütfen cemaat haleti ruhiyesini terk edin ve Türkleşin".³²

Vakit olayı şöyle yorumladı:

"Esasen Yahudilerin lüzumsuz bir telaşa düşükleri anlaşılıyor. Bunun sebebi de, katıyette iddia edebiliyorum: Dilsizliktir. Yani Türkçesi, Türkçe bilmemezliktir. (...) Kırklareli'nden, Edirne'den, evleri taşlandı, dükkânları zorla kapatıldı diye korkup kaçan vatandaşların geldiğini haber alıyorsunuz. Nerede barındıklarını soruyorsunuz, gidiyorsunuz karşınıza bir alay İspanyol ve Fransız bozuntusu çıkıyor. Ne siz derlerini lâyıkıyla sorabiliyorsunuz, ne onlar dertlerini lâyıkıyla anlatabiliyorlar.

Trakya hadiselerinin mes'ulleri cezalandırılacaktır. Yahudilerin hakları aranacaktır. Fakat şunu artık unutmasınlar ki, Türk iktisadi ve dili dinidir. Artık onların çarımha gerilmesine tahammül edemeyiz. Edemeyeceğiz. Artık kimin yaşayacağı belli olmuştur. Hâlâ, eda ananeyeye kapılıp: "henüz belli değil!.." ihtiyatkarlığını gösterenlerin son pişmanlıkları fayda vermez.

Temenni edelim ki, Yahudiler, Osmanlılık zamanından arta kalan görenekleri büsbütün ortadan kaldırarak, fiili surette Türkleşsinler.

Türk her zaman hüsnüniyetini göstermiştir: Ya onlar!³³

Yeni Asır ise şu yorumda bulundu: "Tarihin en dar ve karanlık günlerinde sinesini Musevi mültecilerine açık bulunduran bir yurtta Musevi

aleyhtarlığı Türkün asil ruhuna asla uygun düşmez. Yalnız şu kadar var ki Musevi olsun Müslüman olsun vatandaşlardan Türk kültürüne bağlı kalmak talebinde bulunmak, ana dile konuşmağı istemek en tabii hakkımızdır. Millî birliğin esasını dil birliği teşkil eylediğini göz önünden uzak tutmamak icap eder. Maksadımız hulâsa etmek icap ederse diyebiliriz ki yapılan hareketler mutlak bir aleyhtarlık ifade etmekten ziyade millî birliği temine matuftur."³⁴

Karagöz dergisi Yahudileri "hakiki Türk vatandaşı" olmamakla ve korkaklıkla suçladı:

"Türkiye'de Yahudi düşmanlığı yoktur. Türkiye'de hiç bir unsura karşı düşmanlık yoktur, çünkü Türkiye'de Türk'ten başka unsur yoktur. Yahudi, Ermeni, Rum vesaire biliniyor; hepsi Türk'tür. Biz kendilerinden bu yüksek şerefi esirgemedik ama onlar da buna lâyık olmağa çalışsınlar!

Türkiye'de oturan, Türk kanunlarına itaat eden, Türkiye'nin iyiliği ve yükselmesi için çalışan, kendisini Türk'ten ayrı saymayan herkes Türkiye'nin her tarafında gösünü gere gere gezer, oturur, yaşar. Böylelerinin ne kimseden korkusu olur, ne de öyle "höt!" deyince yerlerinden kıpırdarlar!

Hakiki Türk vatandaşı olun ve ondan sonra gürtlüye pabuç bırakmayın yahu!"³⁵

Zaman'da yayımlanan bir yazıda ise Trakya'nın özel durumu hatırlatılarak şöyle yazıldı:

"Türkiye'yi Avrupalı yapan Trakya'dır. Balkan misakını Trakya sayesinde aktettik. Avrupa siyaseti üzerinde gür sesimizi işittirmek ve dinletmek Trakya sayesinde mümkün oluyor ve nihayet bize "Balkanların ve binaenaleyh bütün Avrupa'nın sulh bekkışı" unvan şerefini kazandıran yine Trakya'dır.

İşre biz Türkler için Trakya bundan ibarettir. Bundan başka Trakya

meselesi bilmiyoruz ve başka gürlüğe de dinlemeyiz.³⁶

Mehmet Asım (Us) Vakit'teki başyazısında bir yandan Yahudileri Türkleşmeye davet etti, diğer yandan da başında yer alan Trakya Yahudilerinden bazıların "casusluk ve zararlı faaliyetler"de buldukları söylentisine değindi ve şöyle yazdı: "Onun için Yahudiler bir taraftan fiilen Türk dilini ve harsını benimsemek için çalışmakla beraber, diğer taraftan en küçük zan ve şüphe uyanıracak vaziyetlerden de çekinmeleri lâzımdır."³⁷ Burhan Felek de benzeri bir dilekte bulundu: "Umuyorum ki, bundan sonra Musevi vatandaşlarımızı hisleri gibi dilleri ile de Türkleşmiş göreceğiz."³⁸ Bazı gazeteciler ise Türkiye'de bir "Yahudi meselesi"nin mevcut olmadığına inandıklarını belirttiler.³⁹

Cenevre'de toplanan Üçüncü Dünya Yahudi Kongresi'nde dünyadaki antisemit gelişmeler tartışılınca delegelerden biri Trakya'da meydana gelen olaylar nedeniyle antisemitizmin Türkiye'de de baş gösterdiğini ve Türkiye Yahudilerinin de diğer ülkelerdeki Yahudiler gibi antisemit olaylarla karşı karşıya bulduklarını ifade etti. Bunun üzerine tesadüf olarak aynı tarihlerde Cenevre'de bulunan Denizli milletvekili Necip Ali (Küçüka) Bey, *La Tribune de Genève* gazetesine bir tezkir yazısı yolladı.⁴⁰ Necip Ali Bey'in bu mektubunun tam çevirisi *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde de yayımlandı:

"Üçüncü içtimanı Cenevre'de akteden dünya Yahudi konferansı Türkiye Yahudilerinin vaziyetiyle de meşgul oldu. Orada söz alan hatiplerden biri, son zamanlarda Trakya'da zuhur eden hâdiseye istinaden, Türkiye'nin de Yahudi aleyhtarlığı cereyanlarının kaynağı Yahudilerin işkencelere ve haksızlıklara mahkûm edildiği memleketlerden bir haline geldiğini söyledi.

Mezkûr hatibin, Türk cumhuriyetçilerinin memleketlerini hangi zihniyette idare ettiklerinden ve yeni Türk teşkilâtı esasiesinden haberdar olmadığı aşıkârdır.

Uzun zamanlardan beri her tarafa sistematik katliâmlara uğrarlarken en geniş bir misafirperverlik bulmuş oldukları zamanlardan beri Yahudilerin Türkiye'de gördükleri hüsnüniyette hiç bir değişiklik olmamıştır.

İnkilâbımızın prensiplerine istinat eden yeni teşkilât esasiesimiz bütün vatandaşları, menşe farkı gözetmeksizin Türk addeder. Ve Türkiye dünyanın en laik memleketlerinden biri olmak itibarıyla dini mulâhazalar orada hiç bir rol oynamaz. Bunun bariz delili de Türk medeni kanununun 18 yaşını bitirmiş her Türk'ü dinini intihapta serbest bırakan maddesidir. Türk inkilâbını yapmış olan ve halen de iktidar mevkiinde bulunan CHF siyasetinin esasında dil birliği ve kültür birliği vardır.

Bizim Yahudilerden istediğimiz, sadece esas çizgilerini yukarıda gösterdiğimiz millî siyasetimize iştiraktan ibarettir. Esasen bir çok Yahudiler kendilerini hiç bir veçhile tazyik etmeyen bu lüzumu hissetmekte gecikmediler ve Türk hükûmeti tarafından mecbur edilmeden bu yolda yürümektedirler.

Türkiye'nin Yahudiler aleyhinde hiç bir tazyik siyaseti takip etmediği Türk hükûmetinin büyük fedakârlıklar pahasına İstanbul Üniversitesi için Almanya'da azledilmiş bir çok Yahudi profesörlerini getirmiş olmasıyla de tezahür eder.

Trakya'daki müessif hadiseye gelince, buna muntakavî ve hiç şüphesiz ticarî bir rekabetten doğmuş bir vaka nazariyle bakmak lazımdır.

Türk hükûmeti bu hâdiseyi çıkarılara karşı son derece şiddetle hareket etmiştir, hepsi tevkif edilerek hapse konulmuşlardır. Kanunî taktibat süratle yürümektedir. Hicrete

Tekin Alp.

mebcur kalmış olanlar artık yuvalarına dönmüşlerdir.

Türkiye Başvekili İsmet Paşa, Büyük Millet Meclisi'nde söylediği bir nutukta hulâsaten demiştir ki:

"- Trakya'da olanlar şüphesiz ki teessüfe değer. Bu hâdiselerin failleri lâ-yık oldukları cezaya çarptacaklardır, çünkü topraklarımızda yaşayanların hepsi, menseleri ne olursa olsun, Türk kanunlarının himayesi altındadırlar. Bu himayeyi isteyenden esirgememek Türk hükûmetinin ilk vazifesidir."

Yahudi konferansı azalarının bihaber göründükleri bu nutuk Türk Yahudilerinin hiç bir tazyik altında olmadıklarını ve esasen cereyanı esasında kan akmamış olan Trakya hâdiselerinin münhasıran muntakavî rekabetlerden neşet etmiş olduğunu sarahat ve belâgatla gösterir.

Ben bu bir kaç satırı yalnız hakikate hizmet etmek, halkın ve bilhassa Yahudilerin yanlış telakkilerini düzeltmek için kaleme aldım.⁴¹

Vakit gazetesinden Sabri Etem Cenevre'deki bu konferansa temsilci göndermemiş olmalarından dolayı Türkiye Yahudilerini kutladı. Buna karşılık Türkiye'de antisemitizm mevcut olmadığı, hükûmetin de ge-

rekli cevabı kararlılıkla vermiş olduğu halde bu konferansta Türkiye'den bahsedilmiş olmasını garip buldu. Sabri İtem Necip Ali Bey'den başka konferansta Türkiye'den söz edilmiş olmasına hiç kimsenin, özellikle Türkiye Yahudilerinin ses çıkarılmaması şaşırıldı, sinirlendi ve Türkiye Yahudilerine şöyle seslendi: "İçimizde yaşayan bizimle beraber günler geçiren, hayatlarında bizden aşağı hiç bir fark görmediğimiz, fakat buna mukabil bütün refah ve saadet vesaitine sahip bir kudretle hükmeden bütün varlıkları Türk milletinin büyük musamahakar insanı terbiyesine ve olgun varlığına bağlı bulunan Yahudi yurttaşlar niçin ağızları mühürlü, neden susuyorlar, neden yabancılar yanında mukaddes şarkılarını söylemeyen aktarık kahrmanlar rolünü almak istiyorlar? Onlardan büyük bir şey istemiyoruz. Türkiye'deki hakikati olduğu gibi söyleyinler. Ben bunları yazarken bir arkadaşın kulağına şunları fısıldadım: "Menleketteki rahatlıklarını kısıktırıyorlar. Onun için ağızlarını açmıyorlar. Türkiye cennetinin kapıları cehennemdeki Yahudilere açmak menfaatlerine uymaz."⁴²

Denizli Milletvekili Necip Ali.

Dönemin tek Yahudi gazetesi olan *La Boz De Oriente* ise *Son Posta* ve *Vakit* gazeteleri ile *Mülli İnkılâp* dergisini eleştiren Vâ-Nû'ya, rakımış oldukları bu tavırdan dolayı sıcak bir şekilde teşekkür etti.⁴³

1935 yılında İsviçre'nin Luzern kentinde toplanan Dünya Siyonist Kongresi'nde Filistin delegesinin konuyu tekrar gündeme getirerek Yahudilerin zulüm gördüklerini söylemesi üzerine basın bu habere sert tepki verdi. *Haber Akşam Postası*: bu haberin Türkiye için bir iftira, Yahudilerin de Türkiye'nin "en müreffeh tabakası" olduğunu belirttikten "bol para sarfedenler, nereye gilseler bir Musevi kalabalığına tesadüf edilmektedir" yorumunda bulundu.⁴⁴ *Zaman* gazetesi ise bu haberi "alçak bir iftira" olarak niteledi. *Zaman*, Türklerin "Yahudileri sevmemekle beraber" Yahudi vatandaşların bir tekine dahi zarar verilmesine rıza göstermeyeceğini belirtti. "Türkiye'de Yahudilere zulüm yapılıyor" iddiasına da Türklerin binbir sıkıntı içinde yaşayan Yahudilerin Türkiye'de müreffeh bir hayat sürdüklerini, tüm Türk matbuatına, kitap, gazete ve kâğıt ticaretine hâkim olduklarını, dönemin tüm yazarlarına hâkim olan kitabevinin bir Yahudi'ye ait olduğunu,⁴⁵ keza kâğıt ithalatı ile ilân işlerinin Yahudilerin ellerinde olduklarını,⁴⁶ üniversitedeki profesörlerin çoğunluğunun Yahudi oldukları ve Türk profesörlerden daha yüksek maaş aldıklarını hatırlattı.⁴⁷

Türkiye'de yerleşik yabancı diplomatik misyonlar olayların meydana geliş sürecinin şu şekilde cereyan ettiğine inandılar:

a) CHF Trakya'da ve Boğazlar'da askeri tahkimat yaparken burada yaşayan ve güvenilir addedilinen ajanlıklar ve özellikle yoğun nüfusa sahip Yahudileri bölgeden uzaklaştırmaya karar verdi,

b) Bu tahliyenin tabii bir şekilde

cereyan etmesi ve Yahudilerin kendi arzularıyla bölgeyi terk ettikleri havası yaratılmak istendi. Bunun gerçekleştirilmesi için de Yahudilerin baskı ve tacizlerle tedirgin edilmeleri tasarlandı.

c) Hadiseler istenildiği gibi seyretmedi, çok çabuk tırmandı, kontrol-den çıktı ve olaylar meydana geldi. Kamuoyunda yaratılmak istenen Yahudilerin bölgeyi kendiliklerinden terk ettikleri havası gerçekleşmedi. Bunun sonucunda yurt dışında ve özellikle Sovyet Rusya'da kötü bir intiba yaratıldı. Bunun üzerine Dahiliye Vekili Şükrü Kaya olayların meydana geldiği kentleri ziyaret etti. Hükümet bir resmi bildiri yayımladı ve olayların müferit kişilerin tahrikleri sonucunda meydana geldiğini beyan etti. Ancak olayları kınayan resmî hükümet bildirisine ve mağdurlar için alınmış önlemlere rağmen bu antisemitik teşebbüsün hedeflediği amaç, en azından kısmen gerçekleşmiş oldu. Evlerini terk etmek zorunda kalan Yahudilerin büyük bir bölümü geri dönmeyeceği, geri dönenlerin de kovuldukları ve artık kendilerini güvende hissetmedikleri yerlerde yaşamaya devam etmeyecekleri göz önünde bulundurulduğunda ne olursa olsun Çanakkale ve Trakya'daki Yahudi nüfusunun yavaş yavaş azalıp sıfırlanacağı öngörüldü.⁴⁸

Basın bu olayları vesile edip Türkiye Yahudileri üzerinde zaten mevcut olan Türkçe konuşma ve Türk kültürüne asimile olma baskısını daha da arttırdı. Olayların doğrudan bir sonucu olarak Trakya'daki Yahudi nüfusu son derece azaldı ve kayda değer sayıda Türkiyeli Yahudi Filistin'e göç etti. Bu Türkiyeli Yahudilerin Filistin'e yapmış oldukları ilk toplu göç olma özelliğini taşıdı. İkinci ve gerçek anlamdaki toplu göç ise İsrail devletinin kuruluşundan sonra 1948/49 yıllarında yaşandı.

NOTLAR

- 1 "Eğder sentı unıtursam ye Yeruşalayım (Kudus-RNB) sağ elim hınerını unıtısın". Mezmurlar Bap 137 ayet 5.
- 2 Sabetary Leon, "Los evenimientos de la Trakia", **El Tiempo**, 18 Temmuz 1936
- 3 Sabetary Leon, "Las aktıvıdes sionistas de Mıchel Schımlı". **El Tiempo**, 25 Eylül 1936. Bu cemiyet Birinci Dünya Savaşı yıllarında dünyevî Yahudilerin ızdıraplarını ölmek amacıyla 27 Kasım 1914 tarihinde kurulmuş bir sivil toplum teşkilatı olup tüm dünyadaki yardıma muhtaç Yahudilere maddi yardımda bulundu.
- 4 S.A.'dan naklen aktaran Rıva Kastoryano, (26 Ağustos 1936 tarihli görüşme), "Gangster Menahem" lakaplı bu kişi muhtemelen Menahem Bırdem'dir. Menahem Madem, İzak Yaas ile birlikte 1948 yılında önce **Or Yenua** sonra **Or İsrael** dergilerini yayımladı ve İstanbul Yahudilerinin İsrail'e göç etmelerine yardımcı oldu.
- 5 "L'expulsion des Juifs de Thrace", **Paix et Droit**, XIV, Sayı 7, Eylül 1934.
- 6 "L'expulsion de l'hileries se propage". **İsrail**, 11 Ekim 1934.
- 7 "L'expulsion des Juifs de Thrace". **Paix et Droit**, XIV, Sayı 7, Eylül 1934.
- 8 Sefer Torâ Hz. Musa'nın beş kitabını öğrenen ve sınağlarda bulunula rulo halinde parsömen yazmalardır.
- 9 A. Benveniste, "La situation des Juifs", **İsrail**, 7 Mart 1935, sh. 4.
- 10 "First Pro-Palestine Organisation formed in Turkey: Will help Turkish Jews to emigrate to Palestine". **Jewish Telegraphic Agency Bülteni**, 19 Eylül 1934 sh. 4
- 11 İCA Jewish Colonization Agency (Yahudi Sömürleşme Ajansı)dır. Bu kurum Baron Maurice de Hirsch tarafından kurulmuş oluo amaç Yahudilerin baskı ve zulüm altında yaşadıkları ülkelerden Filistin'e göç etmelerini sağlamak oldu.
- 12 Sabetary Leon, "La primera aliya en mas-sas", **El Tiempo**, 22 Ağustos 1936. Akyâ Anoar 18 yaşından küçük gençlerin İsrail'e göçleri ile meşgul olan Sohnut'a bağlı bir kuruluştur. Sohnut Yahudi Ajansıdır. Sohnut'un amacı İsrail dışında yaşayan Yahudilerin İsrail'e göç edip yerleşmelerini sağlamaktır.
- 13 A. Benveniste, "La situation des Juifs", **İsrail**, 7 Mart 1935, sayı 4.
- 14 "Jewish emigration reported from Turkey". **Jewish Telegraphic Agency Bülteni**, 30 Ekim 1934, sh. 8.
- 15 Palestine Office of Statistics, **Statistical Abstracts of Palestine**. 1ci baskı, 1936, sh. 29.
- 16 Palestine Office of Statistics, **Statistical Abstracts of Palestine**. 7ci baskı, 1943, sh. 19.
- 17 Henri Nahum, **Les Juifs de Smyrne à la Fin du XIXème Siècle et au Début du XXème Siècle**, Université de Paris IV, doktora tezi 1995, sh. 418. Bu tez daha sonra yayımlandı. **Juifs de Smyrne XIX-XXème Siècle**, Aubier Paris 1997).
- 18 **Mezcekî Sıyonist Arşivleri**, S25/3684 sayılı dosya, 18 Eylül 1934 tarihli mektup. Moşe Ser-tok İsrail devleti kurulduğunda sonra ilk dışişleri bakanı oldu ve soyadını Şeret olarak değiştirdi.
- 19 Béné Bérith Cemiyeti ve **Hamenora** dergisi ile ilgili bir araştırma için bkz. Rifat N. Belli, "Bir Yahudi dayanışma ve yardımlaşma kurumu: B'Na B'Rith XI. Bölge Büyük Locası, tarihçesi ve yayın organı **Hamenora** dergisi", **Müteferrika**, Bahar-Yaz 1996, sayı 8-9, sh. 41-60
- 20 "La alta vortu del komunikado official sobre los akontamientos de la Turkiya", **La Boz De Oriente**, 26 Temmuz 1934, yıl 4, sayı 6.
- 21 "Yahudilerin Türkiye'deki", **Vakit**, 7 Temmuz 1934. (Vurgutame tarafından yapılmıştır - RNB). Tekinâp hakkında bir inceleme için bkz. Jacob M. Landau, **Tekin Alp Bir Türk Yurtseveri (1883-1961)**, İletişim Yayınları, 1996. Burada sözü edilen kişiler felsefeci Henri Bergson, bilim adamı Albert Einstein, İngiliz sosyalist Benjamin Disraeli Baeconsfield'dir. Yot-sano diye söze edilen kişi muhtemelen Alman eğitimci ve tarihçi Isaac Marcus Jos't'dur (1793-1860). Tüm bu şahsiyetler Yahudi iddialer.
- 22 Tekin Alp, "Türk Kültür Birliğinin düsturları", **La Boz de Oriente**, 26 Temmuz 1934, yıl 4, sayı 6, sh. 4. Türk Kültür Birliği Tekinâp'ın önderliğinde Yahudilerin Türkçe konuşmaları ve Türkleşmeleri için kurulmuş bir cemiyettir.
- 23 "Dahiliye vekili tahkikata başladı", **Vakit**, 8 Temmuz 1934.
- 24 "Bir Musevi tüccar diyor ki!", **Son Posta**, 8 Temmuz 1934.
- 25 Türkiye'de siyaseti için bkz. Ayhan Aktar, "Cumhuriyetin ilk yıllarında uygulanan Türkiyeleştirmeye politikaları", **Tarih ve Toplum**, Aralık 1996, sayı 156, sh. 4-17.
- 26 A. Benaroya, "L'Inconcevable erreur de 1933", **L'Etoile du Levant**, 21 Aralık 1952. Aram Benaroya TBMM'de stenografı hocası idi ve iki kitap yayımladı: A. Benaroya, **İstenografi Dersleri**, Güler Basımçı, İstanbul 1947 ve A. Benaroya, **İstenografi Esas İşleri A.S.**, İstanbul 1943. (**Cumhuriyet Döneminde Türk Yahudi Basını ve Türk Yahudilerinin Yayınları**, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 1998, sh. 22). 1948 yılından itibaren de **L'Etoile du Levant** gazetelerini yayımladı.
- 27 "The expulsion - And after", **The Jewish Chronicle**, 27 Temmuz 1934, sh. 29.
- 28 **Le Journal d'Orient**, 15 Temmuz 1934 ve "Musevler de bayıray alsacak", **Milliyet**, 15 Temmuz 1934. Bu dernekte Yuda Aluluf (Başkan), Moiz Parazi (Başkan yardımcısı), Vitkali Behar, İzi Kazas, İzak Nıego, Benisyon Beroso ve Kurubey Benardeti adlı kişiler yer aldı.
- 29 "Hava Kurumuna yardımılar", **Zaman**, 13 Haziran 1935 / "Rum, Musevi yurttaşlara dön madalya verdi!", **Cumhuriyet**, 13 Haziran 1935. Bu madalyaları yapılan bağışların öne-mine göre verildi. İki yüz lıra bağışta bulunan Mihail Cıkvaşvili, Moiz Parazi, İzak Nıyego, M. Kalderon, Vitkali Polikar, Sabetary Benardete altın madalya aldılar. 14 Yahudi gümüş, 17 Yahudi de bronz madalya aldılar.
- 30 "Türk Musevilerinin içtiması", **Anadolü**, 21 Eylül 1934 / "Tayyare yaradım için Musevi vatandaşlar bir demek kurdular", **Anadolü**, 8 Teşrinievvel 1934. Demek kurucuları An-
- kat Refael Amado, Deutsche Orient Bank müdürü Polku, Behor S. Alazrakı ve Jozef N. Strugo adlı tüccarlar oldu.
- 31 Milliyet, 8 Temmuz 1934/M. Sahanaddin, "Yahudiler...", **Milliyet**, 8 Temmuz 1934/ Mehmet Asım, "Trakya hadisesini", **Vakıf**, 9 Temmuz 1934/Sadıri Etem, "Hükümetin beyanamesi ve Yahudi meselesi", **Vakit**, 18 Temmuz 1934/İsmail Hakkı, "Kültür birliği - Mücadele ağırbaşlı suurtu elire verilmelidir", **Yeni Asır**, 18 Temmuz 1934
- 32 Haber'den aktaran **Le Journal d'Orient**, 8 Temmuz 1934
- 33 Selami İzzet, "Yahudi hadisesi", **Vakit**, 8 Temmuz 1934
- 34 İsmail Hakkı, "Türkin asaleti teşkilatı as-la müsait değildir", **Yeni Asır**, 8 Temmuz 1934
- 35 "Yahudi yurttaşları ne oldu?", **Karagöz**, 11 Temmuz 1934, sayı 2746
- 36 Ebuzülyâ Zade, "Biraz da Trakyalıları düşün-sek", **Zaman**, 13 Temmuz 1934
- 37 Mehmet Asım, "Hükümet bakımından Yahudi meselesi", **Vakit**, 16 Temmuz 1934
- 38 (Barhan) Felek, "Yahudilerin hicreti meselesi", **Milliyet**, 19 Temmuz 1934
- 39 Rühan Felek, "Bir Yahudi meselesi mi", **Haber Akşam Postası**, 10 Temmuz 1934 / Yunus Nadi, "Trakya'da Musevilere karşı yapılan hareket hakkında", **Cumhuriyet**, 16 Temmuz 1934 / Sırt Mebus'u: Mahmut, "Yahudilik için...", **Milliyet**, 28 Temmuz 1934
- 40 "La situation des Juifs sous le régime Kémaliste", **La Tribune de Genève**, 28 Ağustos 1934
- 41 "Kemalist rejimde Yahudilerin vaziyeti", **Halk Milliyet**, 4 Eylül 1934, Avner Levi, "İkinci Dünya Savaşı'nda ve öncesinde Türk Yahudileri", (**Tarih ve Toplum**, Ekim 1996, sayı 154, sh. 14-21) makalesinde Necip Ali Bey'in mektubuna yanıtı yorumlandı ve Türk hükümetinin Necip Ali Bey'i kongreye delego olarak gönderdiğini belirtti.
- 42 Sabri Etem, "Niçin susuyolar?", **Vakit**, 15 Eylül 1934
- 43 "El rolo ke cugo el konsilio laiko del Gran Rabinato en esta arkonstancia", **La Boz De Oriente**, 26 Temmuz 1934, yıl 4, sayı 6
- 44 **Haber Akşam Postası**, 23 Temmuz 1935 ve 10 Eylül 1935. Cevat Rifat Ağlıhan bu haberi, 1966, sh 10-11'de kitabas etti (ancak haberi tarihî olarak 10 Eylül 1935 tarihini göster-di) ve haberi 1934 Trakya olaylarında kendisine sıldıran **Haber** gazetesinin bile hatı yaptığını ve nihayet doğruyu gördüğünün ka-rarı olarak gösterdi.
- 45 Gazete burada sahibi İlyas Bayar olan Kenat Kitabevi'ne atıf yapmaktadır.
- 46 Burada ilân işleri için Hefaz İnfocik Şirketi'ne, kâğıt ithalatı için de Bursa Braderler Şirketi'ne atıfna bulunulmaktadır.
- 47 "Türkiye'deki Yahudiler", **Zaman**, 10 Eylül 1935.
- 48 Photini Constantinopoulou & Thanos Veremis (Eds.), a.g.e., sh. 242-244, Beige 85, Arka-ra'daki Yunan Büyükelçisi K. Sakelloropoulos'un Yunanistan Dışişleri Bakanlığı'na